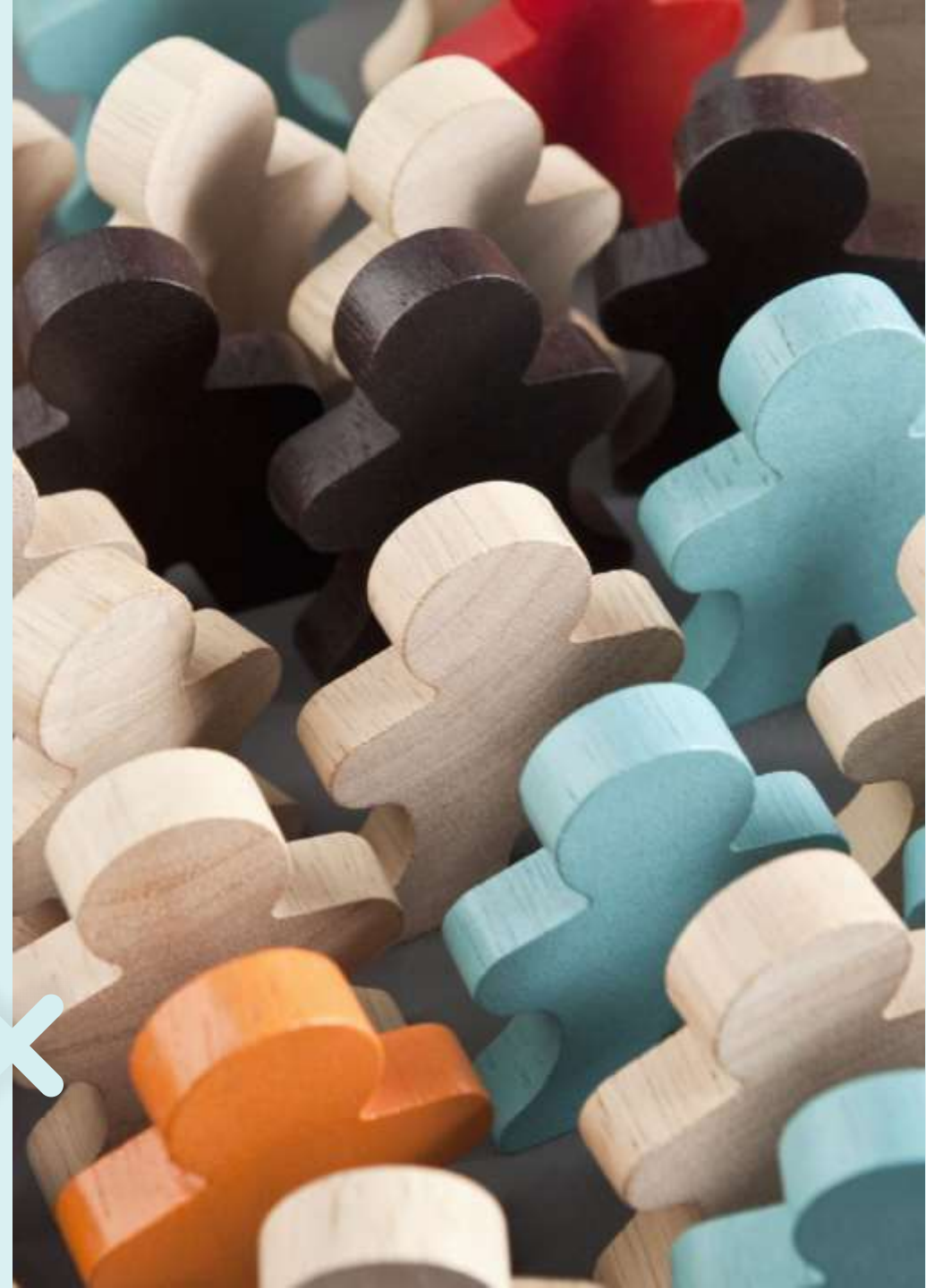

Γλώσσα - Λογοτεχνία Γ ΓΕΛ

Διατύπωση ερωτημάτων και απαντήσεις στα ερωτήματα του κριτηρίου αξιολόγησης

Κωνσταντίνα Καλαούζη - ΣΕΕ ΠΕ02 -
Φιλολόγων, 2^{ου} ΠΕΚΕΣ Ν. Αιγαίου

Στόχοι συνάντησης

- + Θα περιγραφούν οι άξονες σύμφωνα με τους οποίους μπορούμε να διατυπώνουμε τα ερωτήματα για το μάθημα Γλώσσας - Λογοτεχνίας Γ' ΓΕΛ
- + Θα συζητηθούν καταγεγραμμένες διατυπώσεις ερωτημάτων, ώστε να διαφανεί ο βαθμός σύγκλισης ή απόκλισης από τα ζητούμενα του ΦΕΚ.
- + Θα δοθούν ενδεικτικές απαντήσεις μαθητών στα επαναληπτικά θέματα πανελλαδικών εξετάσεων στη γλώσσα - λογοτεχνία Σεπτεμβρίου και θα συζητηθεί η βαθμολόγησή τους.

Έννοιες - κλειδιά του του Π.Σ Γλώσσας - Λογοτεχνίας Γ' ΓΕΛ

- + Διαλογικότητα,
- + κριτικός στοχασμός και
- + δημιουργικότητα στην πρόσληψη ή / και την παραγωγή γραπτών κειμένων.
- + Οι έννοιες αυτές παραπέμπουν στην **κριτική ανάγνωση κειμένων** και στην παραγωγή κριτικού λόγου, σύμφωνα με τις παρακάτω θεωρητικές παραδοχές:

Θεωρητικές παραδοχές

- + Ειδικότερα, κάθε κείμενο εντάσσεται μαζί με τα ομοειδή του σε μια ευρύτερη κατηγορία **είδους λόγου** (genre).
- + Τα είδη λόγου είναι κανόνες, οι οποίοι περιορίζουν τον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας και ο αναγνώστης κατασκευάζουν το νόημα των κειμένων και καθίστανται ικανοί να τα διαβάζουν και να τα κατανοούν.
- + **Άρα**, τα κείμενα διαβάζονται και κατανοούνται μέσω του είδους στο οποίο ανήκουν (Χατζησαββίδης 2002: 54-62).

Θεωρητικές παραδοχές

- + Οι κατηγορίες κειμενικών ειδών προσδιορίζονται **με βάση τις συμβάσεις** σύμφωνα με τις οποίες συγκροτείται το κείμενο, εφόσον **τα είδη** καθαυτά **αποτελούν** ένα είδος **δείκτη** και κατάλογο **του συνόλου των κοινωνικών περιστάσεων** μιας κοινότητας σε δεδομένη ιστορική στιγμή (Ματσαγγούρας 2001:59-63, Χατζησαββίδης 2002: 54-62).
- + Γίνεται φανερό, επομένως, ότι **κάθε κειμενικό είδος** χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένο **θεματικό περιεχόμενο, ύφος και δομή.**

Κειμενικές Λειτουργίες

- + Οι βασικές λειτουργίες που αναγνωρίζονται σε κάθε κείμενο (De Beaugrande, R., Dressler, W. 1981:5, Αρχάκης 2005:59-63, Ματσαγγούρας 2001:47), ανεξαρτήτως του είδους και του στόχου του, είναι:
- + **α) Η συνοχή (cohesion):** αναφέρεται στους γραμματικούς τρόπους σύνδεσης των δομικών στοιχείων του κειμένου. Γενικότερα αφορά στα ποικίλα γλωσσικά μέσα, με τα οποία οι προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να αποτελέσουν μεγαλύτερες ενότητες λόγου.
- + **β) Η συνεκτικότητα (coherence):** αναφέρεται στις **εννοιολογικές συνδέσεις** των δομικών στοιχείων, τις οποίες προβάλλει στον αναγνώστη το κείμενο. Είναι η αλληλουχία σημασιών, που καθιστά ένα κομμάτι λόγου κατανοητό ως κείμενο.
- + **γ) Η προθετικότητα (intentionality):** είναι οι γενικότερες πεποιθήσεις, στάσεις και επιδιώξεις του δημιουργού (Μπαμπινιώτης 1984: 123). Η κωδικοποίηση ενός μηνύματος, η γλωσσική του δομή έχει ως σκοπό την αποκωδικοποίησή του από τον αναγνώστη στον οποίο απευθύνεται. Επομένως, η προθετικότητα είναι ο παράγοντας που μας υποδεικνύει ότι ο πομπός ενός κειμένου (προφορικού ή γραπτού) έχει συνειδητή πρόθεση επίτευξης συγκεκριμένων στόχων με την παραγωγή του κειμένου του, δηλαδή η προθετικότητα αναφέρεται στην επικοινωνιακή λειτουργία και το μήνυμα που έχει κατά νου ο συγγραφέας.

Κειμενικές Λειτουργίες

- + **δ) Η πληροφορικότητα (informativity):** είναι ο παράγοντας που μας υποδεικνύει ότι, για να είναι αποδεκτό ένα κείμενο, **πρέπει να περιέχει και καινούριες πληροφορίες** για συγκεκριμένους αποδέκτες και, δηλαδή η πληροφορικότητα αναφέρεται στον τρόπο και στο βαθμό που το κείμενο επαληθεύει ή διαψεύδει τις κειμενικές προσδοκίες του αναγνώστη.
- + **ε) Η καταστασιακότητα (situationality):** είναι ο παράγοντας που μας υποδεικνύει ότι, για να είναι αποδεκτό ένα κείμενο, πρέπει να είναι προσαρμοσμένο στην εξωκειμενική περίσταση επικοινωνίας και σε ό,τι ερμηνεύεται με βάση την περίστασή αυτή, δηλαδή η καταστασιακότητα αναφέρεται στο χειρισμό των συνθηκών της επικοινωνίας από το συγγραφέα.
- + **στ) Η διακειμενικότητα (intertextuality):** είναι το στοιχείο που μας υποδεικνύει ότι τόσο ο πομπός όσο και ο δέκτης, κατά την παραγωγή και ερμηνεία ενός κειμένου, ανακαλούν τη γνώση που διαθέτουν για άλλα ομοειδή κείμενα, εφόσον το κάθε παραγόμενο κείμενο μπορεί να ενταχθεί σε μια ευρύτερη κατηγορία κειμένων. Μεταξύ ομοειδών κειμένων παρατηρείται συσχετισμός μορφής - περιεχομένου. Επομένως, ο πομπός και ο δέκτης αναγνωρίζουν την παρουσία στοιχείων από τα προηγούμενα ομοειδή στο παραγόμενο κείμενο. Με αυτή την έννοια η διακειμενικότητα μπορεί να συσχετιστεί με τη διαλογικότητα – όρος που έχει επινοηθεί κατά βάση για τη διδασκαλία της λογοτεχνίας από τον Μπαχτίν – και συνιστά ένα από τα σπουδαιότερα ζητούμενα στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος: οι μαθητές / οι μαθήτριες ανακαλούν το εμπειδωμένο γνωστικό τους υλικό και το συσχετίζουν κριτικά με το προσφερόμενο κείμενο ή / και το αναπαράγουν δημιουργικά στο δικό τους κείμενο.

Κειμενικές Λειτουργίες

+ ζ) Η **αποδεκτότητα (acceptability)**: αναφέρεται στη δυνατότητα του παραλήπτη ενός κειμένου να αναγνωρίζει σε αυτό έναν ή περισσότερους συνεπιδρώντες παράγοντες από όσους αναφέρθηκαν πιο πάνω, ώστε να δικαιολογήσει αν και γιατί τα γλωσσικά στοιχεία που προσλαμβάνει έχουν ενότητα και νόημα, αποτελούν δηλαδή κατανοητό κείμενο. **Η λειτουργία της αποδεκτότητας, μέσω της οποίας ο δέκτης είναι σε θέση να κατανοήσει και να δικαιολογήσει τη λειτουργία των γλωσσικών επιλογών του πομπού** στο πλαίσιο των άλλων κειμενικών λειτουργιών (που προσδιορίζουν την πρόθεση του πομπού, το κειμενικό είδος, στοιχεία δομής κ.α.) είναι σημαντική για την κριτική ανάγνωση ενός κειμένου, άρα έχει και κεφαλαιώδη σημασία για το γλωσσικό μάθημα, εφόσον συνδέει τον **κριτικό στοχασμό με τη δημιουργικότητα**, που αποτελούν βασικές έννοιες του Προγράμματος Σπουδών για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας.

Κειμενικές δεξιότητες

- + Με βάση τα παραπάνω οι μαθητές/οι μαθήτριες πρέπει να ασκηθούν, κατά τη διδακτική πράξη, στο να αποκτήσουν **βασικές κειμενικές δεξιότητες**, προκειμένου να είναι σε θέση να κατανοήσουν σε βάθος ένα ή περισσότερα κείμενα αναφοράς, αλλά και να παραγάγουν ένα αποτελεσματικό κείμενο, το οποίο να ανταποκρίνεται στις τυπικές συμβάσεις του ζητούμενου είδους, ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση.
- + Ειδικότερα, για να είναι σε θέση αφ' ενός να κατανοούν κριτικά ένα κείμενο και αφ' ετέρου να παράγουν δημιουργικά το δικό τους κείμενο, πρέπει οι μαθητές / οι μαθήτριες να μπορούν **να διακρίνουν και να αξιολογούν**:
  - + το **θέμα** του κειμένου ·
  - + τη **θέση** που διατυπώνει ο πομπός επί του θέματος που πραγματεύεται ·
  - + τις **λειτουργίες της γλώσσας** του κειμένου ·
  - + τις **επιλογές του πομπού** σε γραμματική, συντακτικό, λεξιλόγιο ·
  - + τα **σχήματα λόγου**, με τα οποία τονίζονται νοήματα και ιδέες ·
  - + τα **μέσα και τους τρόπους πειθούς** που επιστρατεύει ο πομπός ·

- + **τους μηχανισμούς που ρυθμίζουν τη γλωσσική επικοινωνία** σε κάθε δημιουργική της έκφανση (συνειδητή επανάληψη στοιχείων ή ελλειπτικότητα λόγου, επιτονισμός και προβολή / εστίαση στοιχείων, δείξη, αναφορά, άμεση ή έμμεση προσέγγιση της πληροφορίας, περιγραφική ή βιωματική εκφορά της, τροπικότητα κ. ά.) ·
- + τους **δείκτες λόγου** που οργανώνουν τη συνοχή του κειμένου ·
- + την **οργάνωση του λόγου** σε επίπεδο παραγράφου ·
- + την **αλληλουχία των νοημάτων** ανάμεσα στις παραγράφους και τις νοηματικές σχέσεις με τις οποίες συνδέονται ·
- + τους **αποδέκτες** που έχει η επικοινωνία ·
- + την **περίσταση της επικοινωνίας** (καταστασιακό πλαίσιο) ·
- + την **ύπαρξη και υπόρρητων νοημάτων** ανάλογα με την πρόθεση του πομπού και το είδος του κειμένου (π.χ. πολιτικό κείμενο, διαφημιστικό μήνυμα) ·
- + το **είδος του κειμένου γενικά** (αφηγηματικό, μη αφηγηματικό) και το **ειδικό κειμενικό είδος** με τις τυπικές συμβάσεις που το χαρακτηρίζουν ανάλογα με το σκοπό που επιδιώκει να πραγματοποιήσει ·
- + τον **συσχετισμό του κειμένου**, τόσο ως προς τη μορφή όσο και ως προς το περιεχόμενο, με άλλα ομοειδή κείμενα ·

Τυπολογία Ασκήσεων

- + Για την αξιολόγηση των παραπάνω κειμενικών δεξιοτήτων το ΦΕΚ 3164 / 12-08-2019 προτείνει, για τα Θέματα Α, Β, Γ και Δ που αφορούν στην επεξεργασία μη λογοτεχνικού και λογοτεχνικού κειμένου, την παράθεση ενός ή δύο μη διδαγμένων, δηλαδή αγνώστων στους μαθητές κειμένων και ενός άγνωστου λογοτεχνικού με την ακόλουθη τυπολογία διδακτικών / αξιολογικών δραστηριοτήτων:

✕ Τυπολογία ασκήσεων

+ **Θέμα Α.**

+ Μία σύντομη παραγωγή λόγου που συνίσταται στη **συνοπτική νοηματική απόδοση μέρους ενός κειμένου ή των απόψεων που διατυπώνονται σε ένα κείμενο.**

Παραδείγματα προτεινόμενων διατυπώσεων

- + α. «Να παρουσιάσετε συνοπτικά, σε 60 λέξεις, το περιεχόμενο των τριών πρώτων παραγράφων του κειμένου». -
- + β. «Να παρουσιάσετε περιληπτικά τις απόψεις του συγγραφέα σχετικά με την ευθύνη της Πολιτείας για την έξαρση του φαινομένου». (80 -90 λέξεις) -
- + γ. «Ποιοι είναι οι λόγοι/ ποιοι παράγοντες συμβάλλουν/ποια είναι τα αποτελέσματα/ποιες είναι οι μορφές του φαινομένου σύμφωνα με τον συγγραφέα/το κείμενο; Να απαντήσετε συνοπτικά (σε 60 λέξεις περίπου) βασιζόμενοι π.χ. στις τρεις τελευταίες παραγράφους».
- + β. Τα ερωτήματα που τίθενται στο πρώτο θέμα καλούν τους μαθητές και τις μαθήτριες **να εντοπίσουν τις σχετικές πληροφορίες στο κείμενο, να τις παραφράσουν και να τις παρουσιάσουν συνοπτικά. Γι' αυτό οι ερωτήσεις πρέπει να είναι πληροφοριακές**

+ **Θέμα Β.**

- + Μία ποικιλία ερωτημάτων που εντάσσονται σε έξι **(6)** **διαφορετικές ομάδες**, στο πλαίσιο των οποίων είναι δυνατή η αξιολόγηση των μαθητών / μαθητριών σε ποικίλες επιμέρους παραμέτρους.
- + Διαγραμματικά οι ομάδες ερωτημάτων και οι παράμετροι αξιολόγησης στο θέμα Β παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα, στην αριστερή στήλη του οποίου αναγράφονται οι διατυπώσεις του ΦΕΚ και στη δεξιά οι δυνατότητες που δίνει το ΦΕΚ στον διδάσκοντα / τη διδάσκουσα για την παραγωγή διδακτικών και αξιολογικών δραστηριοτήτων :

ΟΜΑΔΕΣ ΑΣΚΗΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΦΕΚ

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑ / ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΗ

α) Ερωτήματα για το πλαίσιο των κειμένων (χωροχρονικό, ιστορικό, κοινωνικό κ.λπ.) προς κατανόηση των πράξεων και της συμπεριφοράς των υποκειμένων των κειμένων, των μεταξύ τους σχέσεων κ.λπ

- ερωτήματα σωστού – λάθους, αντιστοίχισης ή άλλου κλειστού τύπου, με ή χωρίς αιτιολόγηση ·
- ερωτήματα ανοικτού τύπου πολύ περιορισμένης απάντησης ·

β) Δραστηριότητες σχετικά με τον εντοπισμό και την ερμηνευτική προσέγγιση σκοπών, στάσεων, βασικών θέσεων και προθέσεων του συντάκτη / των συντακτών, τεκμηρίωση βασικής ιδέας του κειμένου ·

- ερωτήματα εντοπισμού των θέσεων / της επιχειρηματολογίας ·
- ερωτήματα ανίχνευσης της πειστικότητας της επιχειρηματολογίας ·

γ) Δραστηριότητες αναφορικά με την αξιολόγηση της συνάφειας και της αποδεικτικής αξίας ιδεών, επιχειρημάτων, τίτλων, υποτίτλων, εικόνων κ.λπ. σε σχέση με μία θέση / ένα ζήτημα των κειμένων.

- ερωτήματα ανίχνευσης τεκμηρίων ·
- ερωτήματα σχετικά με τη μορφή και τη χρήση της γλώσσας σε τίτλους, υποτίτλους, λεζάντες κ.λπ. και σχετικά με το επικοινωνιακό αποτέλεσμα ·

δ) Ερωτήματα ως προς τον εντοπισμό και τη συσχέτιση συγκεκριμένων κειμενικών δεικτών και την αναγνώριση της λειτουργίας τους στο κείμενο.

- ερωτήματα ανίχνευσης της κειμενικής λειτουργίας δεικτών ·
- ερωτήματα εντοπισμού δεικτών με ή χωρίς να δίδεται η κειμενική λειτουργία ·
- ερωτήματα αιτιολόγησης της χρήσης ρηματικών προσώπων ή σημείων στίξης ·
- ερωτήματα εντοπισμού του είδους της σύνταξης, ανίχνευσης της επικοινωνιακής λειτουργίας της ή μετατροπής της ·
- ερωτήματα ανίχνευσης εκφραστικών μέσων

ε) Δραστηριότητες για την αναγνώριση και την ερμηνευτική προσέγγιση του τρόπου σύνδεσης και οργάνωσης ιδεών, προτάσεων, παραγράφων ή σημειωτικών τρόπων, αφού ληφθεί υπόψη το επικοινωνιακό πλαίσιο και τα κοινωνικά συμφραζόμενα

- ερωτήματα εντοπισμού και ανάπτυξης των ιδεών μέσα στην παράγραφο, σε συνάρτηση με την επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα ·
- ερωτήματα αναδιτύπωσης της βασικής πρότασης / των βασικών προτάσεων του κειμένου, σε σχέση με την πρόθεση του δημιουργού του.

στ) Δραστηριότητες σύγκρισης των μη λογοτεχνικών κειμένων ως προς συγκεκριμένη παράμετρο.

- συγκριτικά ερωτήματα ως προς τις θέσεις και τον τρόπο διαπραγματεύσής τους στα κείμενα ·
- συγκριτικά ερωτήματα ως προς την πειστικότητα και την αποτελεσματικότητα διαφορετικού είδους κειμένων.

+ Θέμα Γ

- + Ερώτημα αναγνωστικής ανταπόκρισης βάσει αδιδακτου λογοτεχνικού κειμένου → Διατύπωση ερμηνευτικού σχολίου.
- + Εδώ δε μπορούμε να απαιτούμε από τους μαθητές μας ολοκληρωμένες “ερμηνείες” που να απαντούν σε όλα τα ερωτήματα που θέτει ένα κείμενο. Μπορούμε όμως να τους ζητήσουμε:
- + α. **ένα αφηγηριακό επίπεδο κατανόησης**, όπου βασικοί νοηματικοί άξονες γίνονται αντιληπτοί,
- + β. **η κατανόηση αυτή να μην είναι απλή “εντύπωση”, αλλά να βασίζεται σε δείκτες** που το κείμενο θέτει,
- + γ. η διαδικασία αυτή να αναγνωρίζει τα όριά της και να παραδέχεται τη δυνατότητα εναλλακτικών θεωρήσεων (τις οποίες να είναι, σε κάποιο βαθμό, σε θέση να τις αναγνωρίσει).
- + **Δε ζητάμε λοιπόν ερμηνεία, αλλά εκδοχή ερμηνείας**. Δεν ζητάμε πλήρη κατανόηση, αλλά όλο και διεισδυτικότερη δυνατότητα να αντιλαμβανόμαστε βασικούς άξονες και ζητήματα. Και τέλος, προσπαθούμε **να αναδείξουμε την προσωπική στάση του μαθητή απέναντι στο κείμενο**.
- + Εδώ έρχεται το ερμηνευτικό σχόλιο.

Τι είναι το ερμηνευτικό σχόλιο;

- + Το ερμηνευτικό σχόλιο αποτελεί μια προσπάθεια συγκερασμού της ερμηνευτικής πολλαπλότητας με την ερμηνευτική ακρίβεια, της αναγνώρισης των κειμενικών απαντήσεων με τη διαμόρφωση προσωπικών ανταποκρίσεων. Έτσι, στην ελεύθερη μορφή του, μπορεί να έχει **τέσσερα μέρη** (με τη σειρά τους να διαφοροποιείται κατά περίπτωση):
- + **Επισήμανση - διατύπωση ερωτημάτων / προβληματισμών που θέτει το κείμενο**: ερωτήματα σημαντικά για εμένα ως αναγνώστη, ερωτήματα που το κείμενο μου έφερε στην επιφάνεια, ερωτήματα που μπορεί να διαφοροποιούνται από αναγνώστη σε αναγνώστη. Ερωτήματα, όμως, που το κείμενο θέτει και προσδιορίζει με κάποιον κειμενικά αναγνωρίσιμο τρόπο.
- + **Αναγνώριση κάποιων από τις απαντήσεις που δίνει το κείμενο σε αυτό/-ά το ερώτημα/τα**. Έτσι, αποφεύγεται ο κίνδυνος να μιλάω για κάποιο θέμα που θέτει (ή μου φαίνεται ότι θέτει) το κείμενο ερήμην του κειμένου – αποφεύγεται δηλαδή ο κίνδυνος να γράφω έκθεση με πρόσχημα το λογοτεχνικό κείμενο.

Τι είναι το ερμηνευτικό σχόλιο;

- + **Εντοπισμός και παρουσίαση κειμενικών δεικτών που μου επιτρέπουν να προβώ στις ανωτέρω εκτιμήσεις:** έτσι, αποφεύγεται ο κίνδυνος της γενικής και αυθαίρετης νοηματικής “εξήγησης” που δεν στηρίζεται στην κειμενική ύλη.
- + Τέλος, **διατύπωση προσωπικού σχολίου**, της προσωπικής μου ανταπόκρισης δηλαδή στο ερώτημα / πρόβλημα που εντόπισα. Έτσι, το κείμενο επικαιροποιείται, “ξαναδημιουργείται” αενάως από κάθε αναγνώστη – μαθητή, αφού οδηγεί στη διατύπωση προσωπικών απαντήσεων, στην προσωπική νοηματοδότηση του κειμένου.
- + Ας μην αγνοούμε τη ρουμπρίκα αξιολόγησης που έχει δοθεί στις Οδηγίες: όπως η ερμηνεία, έτσι και η βαθμολόγηση δεν είναι αόριστη και ασαφής – έχει κριτήρια και ποιοτικές ενδείξεις.

Είδη διατυπώσεων για το ερώτημα Γ

- + Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο για το ποίημα/αφήγημα κ.λπ.
- + • Να σχολιάσετε εκείνο το θέμα, από όσα θέτει το κείμενο, που κρίνετε ως το πιο σημαντικό. Ποια είναι η δική σας θέση;
- + • Λαμβάνοντας υπόψη σου τη μορφή και το περιεχόμενο της τελευταίας στροφής του ποιήματος, να σχολιάσεις τον ρόλο της σε σχέση με το όλο ποίημα.
- + • Μελετητές υποστηρίζουν ότι το «Θεσσαλονίκη, Μέρρες του 1969 μ.Χ.» είναι ποίημα που έχει πολιτικές διαστάσεις. Με ποια στοιχεία του κειμένου μπορεί αυτό να τεκμηριωθεί; Ο σημερινός αναγνώστης θα προσλάμβανε το κείμενο με τον ίδιο τρόπο;
- + • «Θεσσαλονίκη, Μέρρες του 1969 μ.Χ.»: Οι στίχοι 15 και 17 που είναι μέσα σε παύλες, ποια βαρύτητα έχουν, κατά τη γνώμη σας, στο θέμα του ποιήματος; Κατά πόσο αυτό το θέμα είναι επίκαιρο για σας;

- + Κάποια από τα στάδια του “σκέτου” ερμηνευτικού σχολίου είναι δυνατόν να μην ζητούνται πάντοτε: μπορεί να μας δίνεται το θέμα προβληματισμού ή να προτείνονται συγκεκριμένοι κειμενικοί δείκτες προς αξιολόγηση και αξιοποίηση. **Επομένως, σε κάποιες περιπτώσεις που κρίνουμε ότι ο μαθητής μπορεί να δυσκολευτεί να στηριχτεί σε κάποια σαφή κειμενική ένδειξη για να θέσει ερωτήματα και να διατυπώσει απαντήσεις, μπορούμε να του δίνουμε περισσότερα εργαλεία για ερμηνεία και σχολιασμό: αυτό προσπαθούν να κάνουν τα νέου τύπου θέματα.**
- + Προσοχή όμως! Ας μην αφεθούμε στην παραδοσιακή “ερμηνευτική” ευκολία! Ερωτήσεις του τύπου “τι σημαίνει...;” και “τι εννοεί...;” **δεν μπορούν να αφορούν τον νέο τύπο διδασκαλίας και εξέτασης: κάθε ερώτημα, για να είναι συμβατό με το ΦΕΚ αξιολόγησης του μαθήματος, θα πρέπει να κατατείνει σε προσωπική ανταπόκριση** – ακόμη κι αν αποκαλύπτει με τρόπο “δεσμευτικότερο” πτυχές του κειμένου.

+ **Θέμα Δ.**

- + Παραγωγή γραπτού λόγου με θέμα ανταποκρινόμενο σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο / επικοινωνιακή περίσταση (είδος, πομπός, αποδέκτες, στόχος) και ζητούμενο την ανάπτυξη τεκμηριωμένης προσωπικής άποψης από τον μαθητή / τη μαθήτρια ή / και τη συμφωνία ή διαφωνία του / της με προβλήματα, θέσεις, στάσεις, στερεότυπα κ.λπ. που θέτει το κείμενο / τα κείμενα αναφοράς.

Παράδειγμα διατύπωσης θέματος Δ΄ βάσει του κειμένου *Άνθρωπος και Περιβάλλον: Σχέση αλληλο-συμπλήρωσης και*

αλληλεξάρτησης Ν. Γιαννόπουλου στην ηλεκτρονική έκδοση της πελοποννησιακής εφημερίδας ΠΑΤΡΙΣ – patrisnews.gr, 07-07-2017, με περικοπές

+ Προτεινόμενο ΘΕΜΑ 1

+ Συμμετέχεις σε εκδήλωση που γίνεται στο σχολείο σου με θέμα «Περιβάλλον και Ποιότητα ζωής». Με την ιδιότητα του εκπροσώπου της τάξης σου να εκθέσεις τεκμηριωμένα ποια από τις συνέπειες που προκαλεί η καταστροφή της φύσης θεωρείς πιο σημαντική και επικίνδυνη. Για την εισήγησή σου (300-350 λέξεις) μπορείς να λάβεις υπόψη σου και να αξιοποιήσεις στοιχεία που δίνονται στα κείμενα αναφοράς.

+ Προτεινόμενο ΘΕΜΑ 2

- + Υπόθεσε ότι η ανάγνωση των παραπάνω κειμένων συνέπεσε με ένα γνωστό σύνθημα της GreenPeace που είδες σε διαφήμιση και έλεγε το εξής: «Το περιβάλλον δεν το κληρονόμησες από τις προηγούμενες γενιές, αλλά το δανείστηκες από τις επόμενες». Με τίτλο το παραπάνω σύνθημα συντάσσεις άρθρο 350-400 λέξεων, το οποίο θα δημοσιεύσεις στο μαθητικό περιοδικό του σχολείου σου.

+ Προτεινόμενο ΘΕΜΑ 3

- + Στην πόλη ή το χωριό που μένει ένας/μια φίλη σου έχουν έρθει μετανάστες, επειδή στις περιοχές, στις οποίες ζουν η κλιματική αλλαγή έχει επιφέρει ξηρασία και μεγάλη φτώχεια. Αυτό το γεγονός έχει προκαλέσει αναστάτωση στην τοπική κοινωνία, όπως σου εξέφρασε σε προηγούμενη επικοινωνία σας. Να γράψεις μια επιστολή 300-350 λέξεων με την οποία θα διατυπώνεις τη γνώμη σου σχετικά με το αν είναι δικαιολογημένη ή όχι η ανησυχία του ίδιου και της τοπικής κοινωνίας για αυτή την εξέλιξη.

Σχετικά με τις παρατηρήσεις ανατροφοδότησης από την κατάθεση γραπτών κριτηρίων αξιολόγησης από τους εκπαιδευτικούς, όπως συντάχθηκαν από την ομάδα του ΙΕΠ (επιλογή)

+ Προβλήματα που εντοπίστηκαν και στα οποία θα πρέπει να δοθεί προσοχή:

- I. Μεγάλη έκταση κειμένων → Τα μη λογοτεχνικά κείμενα θα πρέπει να έχουν έκταση έως 500 - 600 λέξεις. Το λογοτεχνικό, εφόσον είναι πεζό, θα πρέπει να είναι σύντομο.
- II. Έλλειψη ποιοτικών και σύγχρονων κειμένων αναφοράς.
- III. Τα κείμενα δεν αποτυπώνουν τις ανάγκες και ενδιαφέροντα των μαθητών/τριών.
- IV. Αρκετά κείμενα δε χαρακτηρίζονταν από «ευέλικτη σύνδεση και συνεκτική μετάβαση».
- V. Τα μη λογοτεχνικά κείμενα θα πρέπει να ανήκουν σε διαφορετικά κειμενικά είδη (π.χ. επιχειρηματολογία, εξήγηση) και διαφορετικούς κειμενικούς τύπους (επιφυλλίδα, αποτελέσματα στατιστικών ερευνών, άρθρο κ.λπ.)

Σχετικά με τις παρατηρήσεις ανατροφοδότησης από την κατάθεση γραπτών κριτηρίων αξιολόγησης από τους εκπαιδευτικούς, όπως συντάχθηκαν από την ομάδα του ΙΕΠ (επιλογή)

- + Οι επιλογές των λογοτεχνικών κειμένων δημιουργούσαν αρκετές δυσκολίες προσέγγισης των νοημάτων από τους μαθητές.
- + Διευκρινίστηκε ότι αν και η θεματική συνάφεια μεταξύ των μη λογοτεχνικών και του λογοτεχνικού είναι θεμιτή (ή και ευκταία), κάτι τέτοιο, ωστόσο, **δεν είναι ούτε υποχρεωτικό, ούτε καταγράφεται στο ΦΕΚ**. Με την έννοια αυτή είναι προτιμότερο το λογοτεχνικό κείμενο να μη σχετίζεται απαραίτητως με τα μη λογοτεχνικά, παρά να γίνονται νοηματικές ακροβασίες.

Διατύπωση Α΄ Θέματος

Τι αποφεύγουμε;

- + Θα πρέπει να αποφεύγεται διατύπωση μακρόσυρτη, με πολλά ζητούμενα π.χ.
- + Να παρουσιάσετε συνοπτικά (60 – 70 λέξεις) τις απόψεις του συντάκτη του Κειμένου 1 σχετικά με τη σημασία των ευρημάτων της μελέτης που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της ακαδημίας επιστημών των ΗΠΑ (Proceedings of the National Academy of Sciences, 17 Ιουνίου, Vol.111, No. 24), αλλά και τη δυναμική του επηρεασμού που ενδέχεται να ασκούν τα ΜΜΕ και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στο συναίσθημα των χρηστών τους.
→ **ΟΧΙ**

Διατύπωση Β' Ερωτήματος

Τι αποφεύγουμε;

- + Προσοχή! Το Β θέμα σύμφωνα με το ΦΕΚ αναλύεται σε 3 ερωτήματα διαφορετικά μεταξύ τους με δυνατότητα κάποιο/κάποια από αυτά να είναι κλειστού τύπου και με ενδεχόμενη αιτιολόγηση της απάντησης.
- + Ένα από αυτά μπορεί να διαιρείται σε δύο υποερωτήματα».
- + ΆΡΑ → δε μπορεί ένα ερώτημα να διαιρείται σε τρία υποερωτήματα (Β3α, Β3β, Β3γ)

- + Ομοίως **δε μπορεί να δοθούν τέσσερα ερωτήματα** (B1, B2, B3, B4) **ή και έξι** (B1, B2, B3, B4, B5, B6).
- + Σύμφωνα με το ΦΕΚ αξιολόγησης «Το δεύτερο θέμα βαθμολογείται με 40 μονάδες, που επιμερίζονται σε κάθε ερώτημα ανάλογα με τη βαρύτητά τους (15+15+10)».
- + Επομένως δεν μπορεί να υπάρχει βαθμολόγηση τεσσάρων ερωτημάτων ή και έξι ερωτημάτων με πολυεπιμερισμό των μονάδων (10+10+5+15 ή 10+10+10+10 ή 6+9+9+6+4+6).

Διατυπώσεις ερωτημάτων Β΄ Θέματος που θα πρέπει να αποφεύγουμε

- + **Παράδειγμα 1** Σε ποιο κειμενικό είδος κατατάσσεται το Κείμενο 1; Ειδικότερα, σε ποια υποκατηγορία του συγκεκριμένου είδους εντάσσεται; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
- + **Σχολιασμός:** Διατυπώσεις αυτού του είδους καλό είναι να αποφεύγονται, διότι εκτός του ότι **είναι ασαφείς** έχουν **μη μετρήσιμη τεκμηρίωση** και προϋποθέτουν γνώση των συμβάσεων του κειμενικού είδους που σε αρκετές περιπτώσεις δεν είναι συγκεκριμένες ή παγιωμένες. Άλλωστε, στην ελληνική και τη διεθνή βιβλιογραφία παρατηρείται σύγχυση και έλλειψη συνέπειας ως προς τη χρήση κειμενικό είδος/γένος ή είδος λόγου/κειμενικός τύπος.

Διατυπώσεις ερωτημάτων Β Θέματος που θα πρέπει να αποφεύγουμε

- + **Παράδειγμα 2** Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η λειτουργία των εισαγωγικών στις λέξεις της δεύτερης παραγράφου του Κειμένου 1;
- + **Σχολιασμός:** Η διατύπωση «λειτουργία» των εισαγωγικών είναι γενική και μπορεί να προσληφθεί με πολλούς τρόπους, δηλαδή ως επικοινωνιακή, εμφατική, σχολιαστική, σε σχέση με την πρόθεση του πομπού, το θέμα, τη θέση του κ.α. Οπότε, η διατύπωση πρέπει να γίνει πιο συγκεκριμένη και σαφής ως προς το ζητούμενό της.

Διατυπώσεις ερωτημάτων Β Θέματος που θα πρέπει να αποφεύγουμε

+ Παράδειγμα 3

- + Β2.α Να αναφέρετε έναν τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται η 2η παράγραφος του κειμένου Ι και να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με αναφορά στο κείμενο (6 μονάδες). β. Να επισημάνετε τρεις τρόπους με τους οποίους επιτυγχάνεται ο επικοινωνιακός στόχος του κειμένου ΙΙ.(9 μονάδες)
- + **Σχολιασμός:** Στο σκέλος (α) του ερωτήματος η διατύπωση είναι άστοχη, καθώς **με τη νέα λογική εξέτασης δίνεται ο τρόπος ανάπτυξης της παραγράφου και ζητείται ο λόγος για τον οποίο επιλέγεται** σε σχέση με κάποια στοιχεία που προσδιορίζουν την πρόθεση του πομπού, το ύφος λόγου ή το επικοινωνιακό αποτέλεσμα που δημιουργείται στον αποδέκτη του μηνύματος. Από την άλλη, στο σκέλος (β) του ερωτήματος **πρέπει να δοθεί στους μαθητές ο επικοινωνιακός στόχος του κειμένου και να συγκεκριμενοποιηθούν οι τρόποι** (γλωσσικές επιλογές, επιλογές δομής κ.α.).

Διατυπώσεις ερωτημάτων Β Θέματος που θα πρέπει να αποφεύγουμε

+ Παράδειγμα 4

- + Β3.α. Να γράψετε ένα αντώνυμο για κάθε μία από τις ακόλουθες λέξεις του Κειμένου 1: γενναιόδωρο, πρωτότυπη, εξόφθαλμη, εξοικειωμένο Β. Να βρείτε από ένα συνώνυμο για τις παρακάτω λέξεις των κειμένων 1 και 2: θέλουν, παίρνουν, νιώθουν, αντίληφθούμε, ευχαριστημένος, Συνεχή.
- + **Σχολιασμός:** Καλό είναι να αποφεύγονται ερωτήματα που δεν συσχετίζουν τις γλωσσικές επιλογές με τη λειτουργία τους στο κείμενο. Σύμφωνα με το ΦΕΚ Αξιολόγησης, στο πλαίσιο του θέματος Β, ερωτήματα μπορεί να αφορούν «τον εντοπισμό και τη συσχέτιση συγκεκριμένων κειμενικών δεικτών που οργανώνουν το κείμενο ως σημασιοδοτημένη κατασκευή - **δηλαδή, οι μαθητές/τριες να εντοπίζουν μέσα στο κείμενο δείκτες** (π.χ. λεξιλόγιο, ρηματικά πρόσωπα, στίξη, εκφραστικά μέσα, τρόπους σύνταξης, κ.ά.) **και να αναγνωρίζουν τη λειτουργία τους στο κείμενο.**

Επιδιωκόμενες διατυπώσεις για το Β΄

Θέμα:

+ Παράδειγμα 1ο

+ Β1. Να εξηγήσετε στο Κείμενο 1 στην πρώτη παράγραφο τη λειτουργία ως προς το επικοινωνιακό τους αποτέλεσμα: των εισαγωγικών (“θάνατος”) και των αποσιωπητικών (στην... ψυχολογία μας).

+ Παράδειγμα 2ο

+ Β3. α. Ο συντάκτης του κειμένου 1 ενσωματώνει στο κείμενό του στατιστικά στοιχεία. Πώς τα αξιοποιεί για την στήριξη της θέσης του; (μονάδες 8) β. Ποια είναι η σχέση του τίτλου του Κειμένου 1 «"Big Brother": ένα σκουπίδι με πολυτελές περιτύλιγμα» με το περιεχόμενο του κειμένου; (μονάδες 4) Θεωρείτε ότι υπάρχει σχόλιο; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας (μονάδες 3).

+ Παράδειγμα 3ο

+ Β3.α. Στην 4η παράγραφο του κειμένου 1 ο συντάκτης χρησιμοποιεί μία αναλογία. Ποιο ρόλο παίζει η αναλογία αυτή στην παρουσίαση της θέσης του;

Θέμα 4: Διατυπώσεις που θα πρέπει να αποφεύγουμε

- + Σε μία σχετική με το προσφυγικό ζήτημα διαφήμιση της UNICEF «ο πρόσφυγας μπορεί να είναι ένας από μας, άντρας ή γυναίκα, επιστήμονας ή τεχνίτης, διανοούμενος ή χειρώνακτας, του οποίου οι ικανότητες και η δεξιοτεχνία, το ταλέντο ή η παραγωγικότητα δεν πρέπει να αναιρούνται από την κοινωνία εξαιτίας της δεινής του θέσης».
- + Στο μηνιαίο περιοδικό του σχολείου σας καλείστε να γράψετε ένα άρθρο, όπου θα αναφέρετε τους λόγους που οδηγούν σήμερα εκατομμύρια ανθρώπους να εγκαταλείψουν τον τόπο τους, αναζητώντας αλλού ένα καλύτερο αύριο, καθώς, επίσης, και την στάση, που τηρεί η κοινωνία μας απέναντι στα άτομα αυτά.
- + **Σχόλιο:** Στο παραπάνω παράδειγμα εκφώνησης, αν και είναι πρωτότυπος ο τρόπος εισαγωγής, η προσέγγιση του θέματος γίνεται με παραδοσιακή, τρόπον τινά, λογική.

Θέμα 4: Διατυπώσεις που θα πρέπει να αποφεύγουμε

- + Το σχολείο σας διοργανώνει Ημερίδα με θέμα «ΜΜΕ και μέσα κοινωνικής δικτύωσης: η απειλή της χειραγώγησης του νου και του συναισθήματος.» Ως εκπρόσωπος της σχολικής μαθητικής κοινότητας αναλαμβάνετε να παρουσιάσετε μια εισήγηση (300 - 350 λέξεις) στην οποία θα εκφράσετε τους προβληματισμούς σας για τις συνέπειες της χειραγώγησης των πολιτών και τις δράσεις που μπορεί να αναλάβει το σύγχρονο σχολείο για να προετοιμάσει πολίτες, κριτικά σκεπτόμενους και ικανούς να λειτουργούν αποτελεσματικά, απρόσβλητοι από κάθε προσπάθεια επηρεασμού τους.

Θέμα 4: Διατυπώσεις που θα πρέπει να αποφεύγουμε

- + Επίσης, σε αρκετές περιπτώσεις δε δίνεται από την εκφώνηση η δυνατότητα στον/στη μαθητή/τρια να διατυπώσει την προσωπική του θέση ή στάση επί του θέματος.
- + Παράδειγμα:
- + Είδος: Επιχειρηματολογικό κείμενο - ομιλία σε συζήτηση που πραγματοποιείται σε εκδήλωση του δήμου σας, αφιερωμένη στις κοινωνικές ανισότητες
- + Ιδιότητα: Μαθητής/μαθήτρια Γ' Λυκείου
- + Αποδέκτες: Ευρύ κοινό
- + Θέμα: Σας ζητείται να διατυπώσετε συγκεκριμένες προτάσεις για το πώς η ψηφιακή τεχνολογία μπορεί να συνεισφέρει στην αντιμετώπιση της ανισότητας σήμερα, σε ένα κείμενο 350-400 λέξεων. Μπορείτε να αντλήσετε στοιχεία από τα Κείμενα που σας έχουν δοθεί.

Επιζητούμενες διατυπώσεις για το 4^ο Θέμα

+ ΘΕΜΑ Δ:

+ **Παράδειγμα 1^ο** :Ο αρθρογράφος υποστηρίζει τη θέση ότι η καλλιέργεια της ανεκτικότητας αποτελεί το αντίδοτο στα νοσηρά ρατσιστικά φαινόμενα της εποχής μας. Εσείς συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τη θέση αυτή; Να υποστηρίξετε τη γνώμη σας σε ένα κείμενο 350 -400 λέξεων, το οποίο θα έχει τη μορφή διαδικτυακής επιστολής προς αυτόν.

+ **Παράδειγμα 2ο** Έχετε διαβάσει και τα δύο μη λογοτεχνικά κείμενα και αποφασίζετε να δημοσιεύσετε στην ηλεκτρονική εφημερίδα του σχολείου σας τη δική σας σχέση με τα τεχνολογικά ηλεκτρονικά μέσα που έχετε στην κατοχή σας. Το κείμενό σας θα πρέπει να κυμαίνεται μεταξύ 300 και 350 λέξεων.

Θέμα Γ: Διατυπώσεις που αποφεύγουμε

+ Παράδειγμα 1ο

- + Στο ποίημα αυτό το ποιητικό υποκείμενο αναρωτιέται «τι γυρεύω» σε έναν τέτοιο κόσμο. Πώς παρουσιάζεται αυτός ο κόσμος και ποια είναι η απάντηση στο αρχικό ερώτημα; Να στηρίξετε την απάντησή σας σε τρεις κειμενικούς δείκτες του ποιήματος. Κατά την προσωπική σας άποψη, αξίζει για το ποιητικό υποκείμενο να «επενδύει» την καρδιά του σε έναν τέτοιο κόσμο; (Να αναπτύξετε το ερμηνευτικό σας σχόλιό σας σε 130-150 λέξεις)

+ Παράδειγμα 2° :

+ Να γράψεις το ερμηνευτικό σου σχόλιο για τη φράση του Ζορμπά: “ Εγώ, είπα τέλος, κοιτάζω κάθε στιγμή το θάνατο· τον κοιτάζω και δεν φοβούμαι. Όμως και ποτέ, ποτέ δε λέω: Μου αρέσει. Όχι, δε μου αρέσει καθόλου! Δεν είμαι λεύτερος; Δεν υπογράφω!

+ Παράδειγμα 3°

+ Έχει υποστηριχθεί ότι ο Βάρναλης ,καλός γνώστης της αρχαίας ελληνικής ιστορίας, χρησιμοποιεί τον Σωκράτη και την Αθηναϊκή Δημοκρατία για να προβάλλει την επαναστατική προοπτική. Θεωρείτε ότι στο κείμενο ΙΙ επιβεβαιώνεται η θέση αυτή; Να διατυπώσετε το ερμηνευτικό σας σχόλιο τεκμηριώνοντάς το με τρεις κειμενικούς δείκτες. Κατά πόσο αυτό το θέμα είναι επίκαιρο για σας; (150-200 λέξεις)

Επισημάνσεις ειδικά για την επιλογή του κειμένου της Λογοτεχνίας

- + α. Πρωταρχικό κριτήριο για την επιλογή του κειμένου μας δεν μπορεί να είναι μόνο η προσωπική μας αισθητική προτίμηση ή οι συναισθηματικές μας διαθέσεις. **Τα κείμενα που επιλέγονται, χρειάζεται να ανταποκρίνονται και σε παιδαγωγικές παραδοχές και σε πρακτικές όψεις σχετικές με την αξιολογική διαδικασία.** Με βάση τα παραπάνω, δεν μπορούμε να αγνοούμε κατά την επιλογή κριτήρια όπως:
  - + - **η παιδαγωγική καταλληλότητα του κειμένου:** Χρειάζεται να εξετάζεται μήπως το κείμενο μπορεί να προκαλεί σε κάποιο παιδί ιδιαίτερες συναισθηματικές, ψυχολογικές ή ιδεολογικές αντιδράσεις. Επίσης, είναι αναγκαίο να ελέγχεται η συμβατότητα του κειμένου με την ηλικία και τον παραστατικό – εμπειρικό κύκλο του/της μαθητή/τριας, καθώς μας απασχολεί η συνάφεια του κειμένου με τα ενδιαφέροντα των μαθητών και τις ιδιαίτερες ανάγκες τους,

- + - **Βαθμός προσπελασιμότητας από μαθητές 18 ετών** (με τις περιορισμένες αναγνωστικές εμπειρίες και τα σαφή όρια στον κύκλο αναγνωστικών εμπειριών), ώστε να υπάρχει ένας δυνητικός πυρήνας κατανόησης που να επιτρέπει την επεξεργασία του από μέρους τους, - τον “διαλογικό” χαρακτήρα του κειμένου
- + Δεν μπορεί κάθε κείμενο να το κάνει αυτό. Για παράδειγμα, ένα περιγραφικό κείμενο ή κάποιο που εστιάζει στην αισθητική του λόγου και όχι στην προβληματική του περιεχομένου δεν επιχειρεί κάτι ανάλογο με τρόπο αναγνωρίσιμο από τον μέσο μαθητή).

+ **Ποιότητα της λογοτεχνικής γλώσσας** και τη δυνατότητα του κειμένου ως λειτουργικού μορφώματος ικανού να τροφοδοτεί τον ορίζοντα προσδοκίας του αναγνώστη και να δίνει λαβές για ενεργητική ανάγνωση και δημιουργική γραφή, - **Διακειμενική δυναμική του λογοτεχνήματος**, στοιχείο πολύ σημαντικό για την αξιοποίηση του ορίζοντα εμπειρίας του αναγνώστη και την κινητοποίησή του ως ενδιαφερόμενου αναγνώστη και πέραν του σχολείου.

Παράδειγμα απαντήσεων μαθητών στις επαναληπτικές εξετάσεις του Σεπτεμβρίου

- + Θα προβληθούν παραδείγματα απαντήσεων και θα συζητηθεί η αξιολόγησή τους.

- + Το υλικό που παρουσιάστηκε βασίζεται στις σημειώσεις, τον σχολιασμό και την ανατροφοδότηση που δόθηκαν με αφορμή το σεμινάριο που συνδιοργανώθηκε με το ΙΕΠ τον Δεκέμβριο 2020 με τίτλο Επιμόρφωση εκπαιδευτικών Ν. Αιγαίου στη Γλώσσα - Λογοτεχνία Γ' ΓΕΛ.
- + Το υλικό εκπονήθηκε από τους:
- + **Πολυξένη Μπίστα** (Σύμβουλο Α' ΙΕΠ)
- + **Πολυξένη Μπίλλα** (Σύμβουλο Β' ΙΕΠ)
- + **Γεώργιο Σπανό** (Ομότιμο καθηγητή Παιδαγωγικής ΕΚΠΑ)
- + **Νικόλαο Αλέφαντο** (Εκπαιδευτικό στο Βαρβάκειο Λύκειο - Δρ. Διδακτικής της Γλώσσας)
- + **Βαρβάρα Δημοπούλου** (Εκπαιδευτικό, Δρ. Φιλολογίας)
- + **Δημήτρη Πάνο** (Εκπαιδευτικό, επιστ. συνεργάτης του Παιδαγωγικού Τμήματος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης του Παν. Αθηνών, φιλόλογος στο Ιδ. ΓΕΛ "Η Ελληνική Παιδεία".)